

'Een ongewoon heer met ongewone besognes'

Degenen die mochten menen, dat dit artikeltje gaat over iemand uit de kring van de waterleidingen, moet ik helaas teleurstellen.

De ongewone heer is Henry Tindal, die leefde van 1852-1902. Zijn levensloop is beschreven in het boek dat bovenstaande titel draagt; auteur ervan is dr. H. J. Scheffer, een verdienstelijk historicus, die o.a. een zeer lezenswaardig boek over november 1918 heeft geschreven en onlangs in het nieuws was in verband met een opdracht van de minister van Justitie, die aanvankelijk is verleend en later weer is ingetrokken. De reden waarom in ons tijdschrift aandacht aan het nieuwe boek van dr. Scheffer wordt besteed is de omstandigheid, dat daarin op uitvoerige wijze de pogingen worden beschreven die tegen het einde van de vorige eeuw zijn ondernomen om te komen tot een bruikbare toepassing van ozon voor de zuivering van water.

Behalve dat bevat het boek allerlei, deels pikante, gegevens over het leven aan het hof, conflicten tussen koningin Emma en haar ministers en de merkwaardige relaties, die hebben bestaan tussen de wat wilde liberale hoofdpersoon van dit boek en zijn zwager Von Barnekow, een dubieuze avonturier enerzijds en de socialist Domela Nieuwenhuis anderzijds.

Vernieuwing

De tweede helft van de vorige eeuw vormt een hoogst belangwekkend onderdeel van de nieuwe geschiedenis. Het was een tijd van geestelijke en politieke vernieuwing. Het liberalisme richtte zich vooral op staatkundige hervormingen, terwijl binnen het katholicisme en het calvinisme zich emancipatiebewegingen ontwikkelden, die ook politieke implicaties hadden. Daarnaast begon zich een socialistische stroming af te tekenen, die zich later in sociaal-democratische en communistische bedding ging voortbewegen.

De alom aanwezige vernieuwingsdrang, de vooruitgang van de wetenschap, de ruimere mogelijkheden van de techniek en de bestaande economische vrijheid openden een onmetelijk gebied voor intelligente en ondernemende zakenlieden als de held van ons verhaal.

Schot

De Tindals waren Schotse emigranten. Een van Henry's voorvaderen was in de 18e eeuw als huursoldaat naar de Nederlanden gekomen en sindsdien hebben leden van de familie gediend in het leger van de Republiek der Verenigde Provinciën, van de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland, het Franse keizerrijk en het in

Henry Tindal, 31 jaar oud, juist militair af en nog vrijgezel.

1813 gevormde Koninkrijk der Nederlanden.

Henry's grootvader bracht het onder koning Willem I tot generaal der infanterie; wegens zijn verdiensten voor de opbouw van het Nederlandse leger werd hij door de koning in de adelstand verheven.

Zijn vader was eveneens beroepsofficier. Nadat hij genoemd werd in verband met een hofschandaal, ging hij naar Mexico, waar hij in 1867 de dramatische ondergang van keizer Maximiliaan meemaakte, vervolgens terugkwam naar Europa en in 1882 in Brussel als vergeten burger overleed.

Militair

Henry ging, na een opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda, in 1870 als tweede luitenant der artillerie naar Nederlands-Indië. Na vijf jaar in het KNIL te hebben gediend, tijdens welke periode hij o.a. aan de gevechten in Atjeh deelnam, vertrekt hij weer naar Nederland waar hij, op eigen verzoek, bij de rijdende artillerie wordt gedetacheerd.

Aan zijn militaire loopbaan kwam in 1883 een einde; hij werd afgekeurd op grond van letsel, opgelopen bij de val van zijn paard. Tindal was toen nog maar 31 jaar oud, nog vrijgezel en, afgezien van zijn officierspensioen, slecht bij kas. Hij had echter inmiddels al stappen ondernomen om in de laatstgenoemde manco's te voorzien door een relatie aan te knopen met een jongedame, die zowel aantrekkelijk als rijk was. Een storende bijkomstigheid was evenwel dat ze getrouwd was. Haar echtgenoot overleed in 1884, echter niet dan nadat hij zijn ontrouwe gade had ontferd, waardoor zij zich de lieve som van f 16 miljoen zag ontgaan. Haar eigen vermogen bedroeg niettemin ca. f 2 miljoen en dat bood een gunstig uitgangspunt voor de zakelijke activiteiten, waarmee Tindal, haar nieuwe echtgenoot, zich voortaan onledig zal gaan

houden en het verschaftte hem voorts de mogelijkheden tot politieke agitatie, het schrijven van brochures, het oprichten van kranten enz.

Tindals karakter

Wat Tindals karakter betreft, Scheffer typeert hem als impulsief, spontaan, hartelijk, hulpvaardig en voortvarend, maar ook wantrouwend, ijdel en zelfingenomen; hij was welbespraakt en intelligent en hij bezat een tomeloze energie . . . Zou Henry Tindal hetzelfde leven hebben geleid als de heren der Amsterdamse geldaristocratie en participant geworden zijn in een gerenomeerd handelshuis of een bekende kassiersfirma, men zou hem hebben geaccepteerd. Maar nee, hij ging verwaten brochures schrijven, de regering aanvallen, zich met politiek inlaten, hij kocht en stichtte kranten en hij scheen een soort uitvinder te zijn.'

Het gaat te ver Tindal als uitvinder te beschouwen; hij meende mogelijkheden te zien in de exploitatie van octrooien; zijn bemoeiingen om te komen tot het gebruik van ozon voor de drinkwaterbereiding geven daarvan een goede illustratie.

Ozon

In 1892 werd in Amsterdam opgericht de NV Continentale Ozoncompagnie; initiatiefnemers waren W. J. Nisse en A. Schneller. Eerstgenoemde was een oud-ambtenaar van de Rijkstelegraaf en zoon van de exploitant van het bekende Haagse koffiehuis 't Goude Hooft. Nisse had zich ook al beziggehouden met pogingen een concessie te krijgen voor de elektriciteitsvoorziening van de residentie, echter met negatief resultaat. Schneller was een Duitser, woonachtig in Den Haag, die een octrooi had op het gebied van de ozon-fabricage. In de NV werd deelgenomen door voor-aanstaande mannen uit de bankwereld, de suikerindustrie en de Nederlands-Indische cultures. Aanvankelijk werd niet gedacht aan de toepassing van ozon bij de drinkwaterproductie, maar aan gebruik in de suikerindustrie en voor het zuiveren van de lucht in ziekenzalen, fabrieken e.d. De zaak kwam niet goed van de grond; winst bleef uit en al in 1894 werd de vennootschap geliquideerd.

De installaties waren inmiddels al opgekocht door Tindal. Ze werden overgebracht naar een eerder door hem gekocht perceel in Oudshoorn, bij Alphen aan den Rijn, De Leerhoeve genaamd, waar onverwijld met proefnemingen op het gebied van water-ozonisatie wordt begonnen.

Omwenteling

De verwachtingen zijn hoog gespannen.

Al in 1893 meldt De Telegraaf onder de kop 'Een gewichtige ontdekking', dat 'er bij het nemen van proeven om water te zuiveren door het met ozon te steriliseren, verrassende uitkomsten zijn verkregen'.

Men had de indruk dat ozon een omwenteling zou brengen in de toen bekende waterzuiveringstechnieken, met name op het gebied van de zuivering van oppervlaktewater. Indien ozonisatie praktisch toepasbaar zou blijken te zijn, dan verwachtte men, dat het gebruik van oppervlaktewater voor openbare waarvoorziening aantrekkelijker zou worden dan aanwending van grondwater.

Op het bedrijf bij Alphen is Schneller hoofdingenieur; hij wordt geassisteerd door de pas in Delft afgestudeerde technoloog Alexander Vosmaer (1866-1944), terwijl dr. Nicolaas van der Sleen (1852-1922), eigenaar van een chemisch-bacteriologisch laboratorium te Haarlem en tevens fungerend als bacterioloog van de toen nog in particuliere handen zijnde Amsterdamse waterleiding, hoofd van het laboratorium van de Leerhoeve wordt.

Al spoedig benadert Tindal burgemeester Vening Meinesz van Amsterdam, 'wetende in hoe groote verlegenheid de stad Amsterdam is om aan de vraag naar goed drinkwater te voldoen' met de mededeling dat het 'volkomen gelukt' is apparatuur te ontwikkelen waarmee 'men ozone zoo goedkoop zou kunnen maken dat het mogelijk zou worden groote hoeveelheden water te steriliseeren zonder dat deze bewerking te kostbaar zou zijn voor de praktijk'.

'Voor de geheele menschheid'

In de overtuiging, dat de nieuwe zuiveringsmethode niet alleen voor Amsterdam van groot gewicht is, 'maar voor de geheele menschheid', stelt hij het gemeentebestuur voor, aan enkele deskundigen op te dragen de fabriek te bezoeken om zich van de juistheid van Tindals mededelingen te overtuigen.

Burgemeester en Wethouders benoemen inderdaad een tweetal geleerden om het gemeentebestuur te adviseren: dr. Saltet, directeur van de GGD en prof. Forster, hoogleraar in de gezondheidsleer aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de Gezondheidsraad van Noord-Holland. Op een schriftelijk verzoek van de deskundigen om inlichtingen over toegepaste procedé's wordt echter niet gereageerd en op een klacht daaromtrent van Burgemeester en Wethouders aan Tindal betoont laatstgenoemde zich 'hogelijk verbaasd en geïrriteerd'. Tindal schrijft: 'Bij het onderzoek of water al of niet steriel is, en of het ook na inplanting van pathogene bacteriën steriel wordt, is maar één cijfer van belang,

nl. het cijfer nul'. En daar dit cijfer blijkens de gedane proeven steeds bereikt wordt, 'zoo zou het moeilijker vallen andere cijfers op te geven'.

De ingeschakelde geleerden nemen hier geen genoegen mee en adviseren B. en W. te persisteren bij de wens om overlegging van nadere gegevens. Het College schrijft overeenkomstig dit advies aan Tindal, die echter niets meer van zich laat horen. Kennelijk is men nog niet in staat de gewenste bijzonderheden te geven.

Nieuwe initiatieven

De uitkomsten van voortgezette proeven leidden tot nieuwe verkoop-initiatieven: het procedé wordt in 1895 op een tentoonstelling in Parijs gedemonstreerd en trekt daar de aandacht van een Russische delegatie onder leiding van een oom van de Tsaar met als gevolg dat Tindal wordt uitgenodigd om met enkele van zijn medewerkers naar Sint Petersburg te komen om te praten over de mogelijke levering van een installatie voor het zuiveren van water van de Newa. In 1895 wordt inderdaad een bezoek aan de Russische hoofdstad gebracht. Het komt echter niet tot een opdracht.

Ook in Nederland schijnen zich mogelijkheden voor te doen: het waterleidingbedrijf van Schiedam moet zijn filtercapaciteit uitbreiden en de gemeenteraad stelt f 500,— beschikbaar voor het uitvoeren van een onderzoek naar het stelsel-Tindal. Men hoopt dat bij toepassing van dit procedé geen uitbreiding van het filteroppervlak zal behoeven plaats te hebben.

Een andere mogelijkheid doet zich voor als blijkt dat de gemeenten Ginneken en Teteringen van plan zijn concessies te verlenen voor de aanleg van een elektriciteits- en een waterleidingbedrijf.

Het lukt Tindal in beide gemeenten een concessie voor de aanleg van een waterleiding voor het leveren van 'gezuiverd water door middel van Ozone' en voor 'een inrichting tot elektrische verlichting' te krijgen, maar ook deze kans kan niet worden benut. Talrijke andere ondernemingen van Henry Tindal, die hier onbesproken moeten blijven, zijn al mislukt en hebben het kapitaal van zijn vrouw doen wegteren. Daarbij komen conflicten met zijn medewerkers die de een na de ander ontslag nemen om elders hun heil te zoeken.

In Frankrijk en België opgerichte ozon ondernemingen moeten worden gesloten. Tenslotte ook De Leerhoeve bij Alphen; daar wordt een fabriek voor het maken van veekoeken in gevestigd.

Sint Petersburg

Het bedrijf wordt overgeplaatst naar

Amsterdam. Tevergeefs poogt Tindal bij vrienden en zakenrelaties geld voor de voortzetting van het project los te krijgen. In 1902 wordt weer een reis naar Sint Petersburg gemaakt voor nieuw overleg met het keizerlijk hof over de levering van een waterzuiveringsinstallatie voor het paleis en voor genoemde stad. Tindals gezondheid is dan al slecht; de vele onderzonden tegenslagen hadden hem de laatste jaren teveel naar de fles doen grijpen. Een leverkwaal was het gevolg. Niettemin gaat hij, tegen het advies van zijn arts, naar Rusland, in de hoop de zo begeerde order in de wacht te kunnen slepen.

Het mocht niet zo zijn. Eind januari 1902 verbleef Tindal en enkele vrienden in de Russische hoofdstad, waar festiviteiten waren in verband met de jaarlijkse inzegening van de Newa, 'een symbolische handeling ter bevordering van het verkeer en de handel op deze rivier', aldus een van zijn begeleiders. Blootshoofds in de felle kou aan de Newa staande, werd het prachtige schouwspel van de processie gadeslagen. De toen gevatte kou ging over in een zware angina. 'Zelfs de lijfarts van den tsaar, die hem ter beschikking werd gesteld, kon hem niet van den dood redden. Droevig einde van een zoo hoopvol begonnen tocht en dat nog wel juist op een oogenblik dat de vervulling van een zijner liefste wenschen en waarvoor hij alles had opgeofferd, nabij was, het volledige succes door de te verwachten opdracht voor het paleis van den tsaar, met de daaraan verbonden gevolgen, het inrichten van stedelijke installaties voor geheel Rusland'.

Hoe het verder gegaan is met de projecten in Schiedam, Ginneken en Teteringen moet u zelf maar lezen in dit zeer belangwekkende en uitstekend geschreven boek dat f 39,50 kost en uitgegeven is bij Fibula-Van Dishoeck te Bussum. De uitgave is mogelijk gemaakt door een subsidie van de heer A. H. Heineken (van de brouwerij), een kleinzoon van Mary Tindal, Henry's oudste zuster. U vindt in dit boek bovendien een boeiend verhaal van Tindals bemoeiingen met talrijke andere ondernemingen en van zijn politieke activiteiten. Speciaal de wederwaardigheden met De Amsterdammer, het blad van de bekende De Koo en de geschiedenis van het dagblad De Telegraaf, die uitvoerig beschreven worden, zijn zeer lezenswaardig. Voor nadere bijzonderheden over Tindal's ozon-procedure zij verwezen naar de lezing van Vosmaer, gehouden voor de VWN-vergadering van 1899 en gepubliceerd in De Ingenieur van dat jaar, nrs. 35 en 36. Een fotocopie van die voordracht is bij het VEWIN-secretariaat aanwezig.

dr. J. Voerman